ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Рисолати Раҷабалӣ дар мавзуи: «Ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ дар низоми ҳуқуқу озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 5.5.2. Ҳуқуқи конститутсионӣ; ҳуқуқи мурофиаи судии конститутсионӣ; танзими ҳуқуқии ҳокимияти маҳаллӣ. – Душанбе, 2026. – 198 с.

Мутобиқати мавзуъ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи Рисолати Раҷабалӣ ба ихтисоси 5.5.2. Ҳуқуқи конститутсионӣ; ҳуқуқи мурофиаи судии конститутсионӣ; танзими ҳуқуқии ҳокимияти маҳаллӣ ки аз рӯйи он ба шурои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санаи 7 январи соли 2022, №15/шд ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои ҳимоя дода шудааст, мувофиқ мебошад.

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Мавзуи диссертатсияи Рисолати Раҷабалӣ аз нигоҳи илмӣ ва амалӣ саривақтӣ мебошад, зеро таъминоти иҷтимоӣ дар низоми давлатдории муосир яке аз воситаҳои асосии ҳифзи инсон дар ҳолатҳои осебпазирии иҷтимоӣ ба шумор меравад. Дар шароити кунунӣ сатҳи рушди давлат на танҳо бо нишондиҳандаҳои иқтисодӣ, балки бо он низ муайян мегардад, ки то кадом андоза шахс дар ҳолатҳои пиронсолӣ, беморӣ, маъюбӣ, аз даст додани қобилияти меҳнат, талафи саробон ва дигар ҳолатҳои душвори зиндагӣ аз дастгирии воқеӣ ва кафолатнок бархӯрдор мебошад.

Аҳаммияти мавзуъ, пеш аз ҳама, ба нақши ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ дар таъмини шаъну шарафи инсон ва устувории иҷтимоии ҷомеа вобаста аст. Дар низоми ҳуқуқҳои инсон ин ҳуқуқ хусусияти махсус дорад, зеро он ба қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти ҳаётан муҳими шахс равона шуда, имконият медиҳад, ки шаҳрванд дар ҳолатҳои вобаста ба хавфҳои иҷтимоӣ аз ҳимояи давлат маҳрум намонад. Аз ин ҷиҳат, таъминоти иҷтимоӣ на танҳо шакли дастгирии моддӣ, балки воситаи муҳими нигоҳдории адолати иҷтимоӣ, паст намудани таъсири нобаробарии иҷтимоӣ ва таҳкими эътимоди шаҳрвандон ба давлат мебошад.

Мубрамияти таҳқиқот, ҳамчунин аз он бармеояд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми таъминоти иҷтимоӣ дар марҳилаи такмил ва мутобиқшавӣ ба шароити нави иҷтимоию иқтисодӣ қарор дорад. Афзоиши талаботи аҳолӣ ба хизматрасониҳои иҷтимоӣ, зарурати ҳадафманд гардонидани кумакҳо, таъмини шаффофияти фаъолияти мақомоти дахлдор, сода намудани расмиёти маъмурӣ ва баланд бардоштани сифати хизматрасониҳои иҷтимоӣ масъалаҳоеро ба миён мегузоранд, ки таҳқиқи онҳо аз нигоҳи ҳуқуқи конститутсионӣ аҳаммияти назаррас дорад.

Дар баробари ин, таҳлили мавзуи мазкур барои муайян намудани сатҳи ҳамоҳангии қонунгузории миллӣ бо стандартҳои байналмилалии ҳуқуқҳои иҷтимоӣ муҳим мебошад. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун иштирокчии як қатор санадҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон уҳдадор аст, ки роҳҳалҳои ҳуқуқӣ ва ниҳодии татбиқи ҳуқуқҳои иҷтимоиро пайваста такмил диҳад. Аз ин рӯ, омӯзиши ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ дар заминаи меъёрҳои конститутсионӣ,

қонунгузории миллӣ ва санадҳои байналмилалӣ имконият медиҳад, ки самтҳои минбаъдаи рушди қонунгузорӣ ва амалияи ҳуқуқтатбиқкунӣ муайян карда шаванд.

Илова бар ин, дар амалияи танзими соҳа як қатор масъалаҳои баҳсталаб ҷой доранд, аз ҷумла номуайянии баъзе мафҳумҳо, парокандагии меъёрҳои ҳуқуқӣ, мураккабии тартиби муроҷиат барои гирифтани кумакҳои иҷтимоӣ, инчунин нокифоя будани шаклҳои пешазсудии ҳимояи ҳуқуқ. Мавҷудияти чунин масъалаҳо зарурати таҳлили илмии мафҳум, мазмун, кафолатҳо ва роҳҳалҳои ҳимояи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоиро тақозо менамояд.

Бо ҳамин асос, мавзуи диссертатсияи Рисолати Раҷабалӣ аз ҷиҳати илмӣ мубрам, аз нигоҳи амалия муҳим ва аз лиҳози рушди минбаъдаи ҳуқуқи конститутсионӣ саривақтӣ мебошад. Таҳқиқи он метавонад барои такмили назарияи ҳуқуқҳои иҷтимоӣ, баланд бардоштани самаранокии қонунгузории соҳаи таъминоти иҷтимоӣ ва таҳкими кафолатҳои воқеии ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат намояд.

Дараҷаи навгонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Навгонии илмии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ ҳамчун унсури муҳимми низоми ҳуқуқу озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври маҷмуӣ таҳлил гардидааст. Дар рисола асосҳои ҳуқуқӣ-конститутсионии сиёсати иҷтимоӣ, мазмун ва хусусиятҳои ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ, танзими ҳуқуқӣ, кафолатҳо ва роҳҳалҳои ҳимояи ин ҳуқуқ дар пайвастагӣ бо принсипи давлати иҷтимоӣ таҳқиқ карда шудаанд.

Муаллиф масъалаҳои назариявию амалӣ, аз ҷумла табиати бисёрҷанбаи мафҳуми «давлати иҷтимоӣ», равишҳои гуногун ба фаҳмиши он, мазмуни сиёсати иҷтимоӣ, табиати комплексии ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ, таносуби «ҳимояи иҷтимоӣ» ва «таъминоти иҷтимоӣ», таснифи танзими ҳуқуқии ин ҳуқуқ ба моддӣ, расмиётӣ ва мурофиавӣ, инчунин шаклҳои юрисдиксионӣ ва ғайриюрисдиксионии ҳимояро таҳлил намудааст.

Ба ҳимоя нуктаҳои илмие пешниҳод гардидаанд, ки аз мақсад, вазифаҳо ва мазмуни асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ бармеоянд. Дар онҳо масъалаҳои муҳимми мавзуъ, аз ҷумла мафҳум ва моҳияти давлати иҷтимоӣ, ҷойгоҳи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ дар низоми ҳуқуқу озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд, кафолатҳои татбиқи ин ҳуқуқ, роҳҳалҳои ҳимояи он ва самтҳои такмили қонунгузории соҳавӣ инъикос ёфтаанд.

Яке аз нуктаҳои муҳим ба мафҳуми «давлати иҷтимоӣ» бахшида шуда, дар он диссертант давлати иҷтимоиро ҳамчун шакли масъулияти давлат дар назди инсон ва ҷомеа арзёбӣ менамояд. Муаллиф асоснок мекунад, ки давлат бояд барои таъмини зиндагии шоиста, рушди озодонаи шахс ва амалисозии ҳуқуқҳои иҷтимоӣ шароити ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ниҳодӣ фароҳам оварад.

Нуқтаи дигари муҳим ба мақоми ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ дар низоми ҳуқуқҳои конститутсионӣ дахл дорад. Муаллиф нишон медиҳад, ки ин ҳуқуқ ҷузъи ҷудонопазири ҳуқуқҳои иҷтимоӣ буда, мазмуни амалии принсипи давлати иҷтимоиро ифода мекунад. Ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ дар ҳолатҳои

пиронсолӣ, беморӣ, маъюбӣ, аз даст додани қобилияти меҳнат, талафи саробон ва дигар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун татбиқ гардида, ба ҳифзи шахс аз хавфҳои иҷтимоӣ равона шудааст.

Дар нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда инчунин масъалаи кафолатҳо ва роҳҳалҳои ҳимояи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ ҷойгоҳи муҳим дорад. Муаллиф таъкид менамояд, ки самаранокии татбиқи ин ҳуқуқ аз фаъолияти ҳамоҳангшудаи кафолатҳои меъёрӣ, моддӣ, расмиётӣ, мурофиавӣ ва назоратӣ вобаста мебошад. Ҳамзамон, зарурати рушди шаклҳои маъмурӣ, судӣ ва ғайриюрисдиксионии ҳимоя, аз ҷумла иштироки иттифоқҳои касаба ва ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ асоснок карда шудааст.

Ҷиҳати амалии нуктаҳои илмӣ дар пешниҳодҳои муаллиф оид ба ворид намудани моддаи махсус дар бораи шикоят аз қарори мақомоти ваколатдор ба қонунҳои соҳавӣ ва васеъ намудани салоҳияти иттифоқҳои касаба дар самти назорати иҷтимоӣ зоҳир мегардад. Дар маҷмуъ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда дорои аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ буда, бо мазмуни диссертатсия асоснок карда шудаанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулоса ва тавсияҳои дар диссертатсия баёнгардида бо истифодаи усулҳои муосири таҳқиқоти илмӣ, таҳлили амиқи сарчашмаҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, адабиёти илмии ватанӣ ва хориҷӣ, инчунин омӯзиши масъалаҳои татбиқи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ таъмин гардидаанд. Муаллиф усулҳои диалектикӣ, таҳлил ва синтез, таърихӣ-ҳуқуқӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ, низомӣ-сохторӣ ва формалӣ-мантиқиро истифода намудааст.

Хулосаҳои илмӣ дар заминаи таҳлили Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузории соҳавӣ дар бораи нафақа, суғуртаи иҷтимоӣ, ҳифзи иҷтимоии маъюбон, хизматрасониҳои иҷтимоӣ, санадҳои байналмилалии ҳуқуқи инсон ва осори олимони ватанӣ ва хориҷӣ таҳия гардидаанд. Тавсияҳои амалии муаллиф, аз ҷумла оид ба ворид намудани моддаи махсус «Шикоят аз қарори мақомоти ваколатдор» ба қонунҳои соҳавӣ ва васеъ намудани салоҳияти иттифоқҳои касаба, ба эҳтиёҷоти воқеии такмили қонунгузорӣ ҷавобгӯ мебошанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ба мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот мутобиқ буда, ба талаботи корҳои илмии сатҳи номзадӣ ҷавобгӯ мебошад. Диссертатсия аз номгӯйи ихтисораҳо ва аломатҳои шартӣ, муқаддима, се боб ва шаш зербоб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, рӯйхати адабиёт ва феҳристи интишороти илмии довталаб иборат мебошад. Ҳаҷми умумии диссертатсия 198 саҳифаро ташкил медиҳад.

Дар муқаддима мубрамии мавзуъ, дараҷаи таҳқиқи масъала, мақсад ва вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқ, навгонии илмӣ, аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ, асосҳои методологӣ ва дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо муайян карда шудаанд.

Боби якум – **«Асосҳои ҳуқуқӣ-конститутсионии сиёсати иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»** ба таҳлили масъалаҳои назариявӣ ва ҳуқуқии марбут ба моҳияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати иҷтимоӣ, инчунин мафҳум, мазмун ва принсипҳои сиёсати иҷтимоӣ бахшида шудааст. Дар ин боб муаллиф

кӯшиш намудааст, ки заминаҳои конститутсионии сиёсати иҷтимоиро дар робита бо мақоми иҷтимоии давлат ва уҳдадориҳои он дар назди инсон ва ҷомеа таҳлил намояд.

Дар зербоби якум масъалаи моҳияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати иҷтимоӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф зикр месозад, ки давлате, ки худро ҳамчун давлати иҷтимоӣ эълон медорад, бояд муносибатҳоро бо ҷомеа дар маҷмуъ, дар асоси масъулияти мутақобила, ҳамкорӣ ва адолат ба роҳ монад. Дар доираи чунин муносибатҳо давлат уҳдадор мешавад, ки барои некӯаҳволии иҷтимоии аҳолӣ шароит фароҳам оварад, дар ҳоле ки ҷомеа низ дар ташаккул ва татбиқи сиёсати иҷтимоӣ фаъолона ширкат меварзад. Ин ҳамкорӣ на танҳо ба беҳбуди сифати зиндагии шаҳрвандон, балки ба таҳкими субот ва ягонагии ҷомеа низ мусоидат мекунад (саҳ. 35).

Ин мавқеи муаллиф бо мазмуни умумии таҳқиқот робитаи мантиқӣ дошта, нишон медиҳад, ки давлати иҷтимоӣ танҳо ҳамчун маҷмуи уҳдадориҳои якҷонибаи давлат фаҳмида нашавад. Баръакс, он низоми ҳамкории давлат, ҷомеа ва шаҳрвандонро дар бар мегирад, ки дар асоси адолати иҷтимоӣ, масъулияти мутақобила ва иштироки фаъолонаи субъектҳои гуногуни иҷтимоӣ ташаккул меёбад. Аз ин рӯ, таҳлили мафҳуми давлати иҷтимоӣ дар боби мазкур барои фаҳмидани моҳияти сиёсати иҷтимоӣ ва ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ заминаи назариявӣ фароҳам меорад.

Дар идомаи ҳамин андеша, муаллиф масъалаи татбиқи амалии принсипи давлати иҷтимоиро дар шароити муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ менамояд. Дар шароити давлатдории навин, махсусан аз оғози асри XXI, роҳбарияти кишвар самтҳои стратегии дарозмуддати рушди миллӣ, такмили низоми идоракунии давлатӣ ва баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии аҳолиро ҳамчун афзалиятҳои асосии сиёсати давлатӣ муайян намудааст. Ин самтҳо дар як қатор санадҳои барномавию стратегӣ, аз ҷумла паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Стратегияи миллии рушд инъикос ёфтаанд, ки ба таъмини рушди устувор ва таҳкими пояҳои иҷтимоии давлат равона гардидаанд.

Ҳамин тавр, агар дар қисми аввал муаллиф моҳияти назариявии давлати иҷтимоиро ҳамчун низоми масъулият, ҳамкорӣ ва адолат шарҳ дода бошад, дар идомаи таҳлил нишон медиҳад, ки ин ғоя дар сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути ҳуҷҷатҳои стратегӣ ва барномаҳои рушди миллӣ ифодаи амалӣ пайдо мекунад. Ба ин маънӣ, сиёсати иҷтимоӣ ҳамчун воситаи татбиқи принсипи давлати иҷтимоӣ баромад намуда, робитаи байни меъёрҳои конститутсионӣ ва фаъолияти воқеии давлатро таъмин месозад.

Ҳадафи меҳварии сиёсати давлатӣ дар ин замина ташаккули давлати иҷтимоии самаранок мебошад, ки қобилияти таъмин намудани рушди устувори иқтисодӣ, фароҳам овардани шароити дастрасии баробар ба имкониятҳои меҳнатӣ ва ташкили низоми муассири ҳифзи иҷтимоиро дошта бошад. Ҳамзамон, чунин сиёсат ба таҳкими мавқеи кишвар дар низоми муносибатҳои байналмилалӣ ҳамчун субъекти фаъол, рақобатпазир ва комилҳуқуқ мусоидат менамояд (саҳ. 40).

Дар зербоби дуюм мафҳум, мазмун ва принсипҳои сиёсати иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил шудаанд. Муаллиф сиёсати иҷтимоиро ҳамчун самти ҳатмӣ ва устувори фаъолияти давлат баррасӣ намуда, таъкид мекунад, ки он ба таъмини сатҳи муносиби зиндагии аҳолӣ, ҳифзи гурӯҳҳои осебпазир, рушди соҳаҳои маориф, тандурустӣ, меҳнат, шуғл ва таъминоти иҷтимоӣ равона шудааст. Дар ин замина, сиёсати иҷтимоӣ ҳамчун воситаи амалисозии принсипи давлати иҷтимоӣ ва яке аз механизмҳои асосии татбиқи ҳуқуқҳои иҷтимоии шаҳрвандон арзёбӣ мегардад.

Дар боб инчунин принсипҳои асосии сиёсати иҷтимоӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Аз ҷумла, муаллиф ба принсипҳои адолати иҷтимоӣ, баробарии имкониятҳо, дастгирии гурӯҳҳои осебпазир, ҳадафмандии кумакҳои иҷтимоӣ, рушди зерсохтори иҷтимоӣ ва масъулияти давлат дар назди шаҳрвандон ишора менамояд. Ин принсипҳо мазмуни амалии сиёсати иҷтимоиро муайян намуда, самтҳои фаъолияти мақомоти давлатиро дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ равшан месозанд.

Боби дуюм – **«Мазмуни ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ ва танзими он дар сатҳи ҳуқуқи конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон»** ба таҳлили мафҳум, моҳият, ҷойгоҳи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ дар низоми ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, инчунин асосҳои танзими ҳуқуқии он бахшида шудааст. Дар ин боб ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ ҳамчун яке аз ҳуқуқҳои муҳимми иҷтимоӣ ва унсури таркибии мақоми конститутсионии шахс баррасӣ гардида, танзими моддӣ, расмиётӣ ва мурофиавии он таҳлил шудааст.

Дар зербоби якум муаллиф ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоиро дар робита бо табиати иҷтимоии давлат ва низоми ҳуқуқҳои инсон мавриди омӯзиш қарор медиҳад. Диссертант таъкид менамояд, ки яке аз нишонаҳои асосии давлати иҷтимоӣ дар он ифода меёбад, ки дар низоми ҳуқуқии конститутсионии он маҷмуи ҳуқуқҳои асосии иҷтимоии инсон ва шаҳрванд мустаҳкам гардида, инчунин роҳҳали самарабахши сиёсати давлатӣ ҷиҳати татбиқ ва ҳифзи онҳо амал менамояд. Сатҳи эътироф, мазмун, кафолатҳо ва роҳҳалҳои амалисозии ҳуқуқҳои иҷтимоӣ яке аз нишондиҳандаҳои муҳимми самти иҷтимоии давлат ва дараҷаи камолоти низоми ҳуқуқии он ба шумор меравад (саҳ.63).

Дар идомаи таҳлил муаллиф нишон медиҳад, ки интихоби Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷонибдории тарҳи давлати иҷтимоӣ, ки дар м.1, 12 ва 13 Конститутсия ифода ёфтааст, таҷассумгари иродаи сиёсӣ дар самти таъмини сатҳи арзандаи зиндагии шаҳрвандон мебошад. Самти иҷтимоии давлат, ки дар сатҳи конститутсионӣ таҳким ёфтааст, дар маҷмуи чораҳои қонунгузорӣ ва низомманд инъикос меёбад. Ин чораҳо ба ҳифзи меҳнат ва саломатии аҳолӣ, муқаррар намудани кафолатҳои ҳадди ақалли музди меҳнат, дастгирии оила, модар ва кӯдак, таъмини ҳифзи иҷтимоии маъюбон ва пиронсолон, инчунин ба рушди низоми хизматрасониҳои иҷтимоӣ ва пардохтҳои кафолатёфтаи иҷтимоӣ равона гардидаанд (саҳ.69).

Дар зербоби дуюм масъалаи танзими ҳуқуқии ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ таҳлил гардидааст. Муаллиф ба таври асоснок зикр месозад, ки масъалаи танзими ҳуқуқҳои субъективии инсон, аз ҷумла ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ, дар

марҳилаҳои таъмин, татбиқ ва ҳимояи онҳо аҳамияти хосса дорад. Ҳуқуқи мазкур ҳамчун унсури муҳимми низоми ҳуқуқҳои конститутсионӣ баромад намуда, кафолати ҳуқуқии таъмини сатҳи шоистаи зиндагии инсонро ифода мекунад (саҳ.89).

Ба назари муаллиф, баррасии масъалаи танзими ҳуқуқӣ дар ҷудоӣ аз раванди татбиқи он пурра арзёбӣ шуда наметавонад, зеро маҳз раванди татбиқ нишондиҳандаи самаранокии меъёри қабулшуда буда, имкон медиҳад камбудиҳои мавҷуда сари вақт ошкор ва бартараф карда шаванд.

Бо дарназардошти ин, пешниҳод мешавад, ки танзими ҳуқуқӣ аз рӯйи тартиби танзим ва татбиқи ҳуқуқи субъективӣ ба ду сатҳ – миллӣ ва байналмилалӣ ҷудо карда шавад. Дар доираи танзими ҳуқуқии миллӣ се зергурӯҳ фарқ карда мешаванд: моддӣ, расмиётӣ ва мурофиавӣ. Танзими ҳуқуқии байналмилалӣ, дар навбати худ, ба ду навъ тақсим мегардад: танзими умумӣ (заминавӣ) ва танзими махсусгардонидашуда (таъминкунанда-муҳофизатӣ) (саҳ.94-95).

Боби сеюм – **«Кафолатҳо ва роҳҳалҳои ҳимояи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ»** ба таҳлили низоми кафолатҳои татбиқи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ ва шаклҳои ҳимояи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар ин боб муаллиф нишон медиҳад, ки кафолатнокии ҳуқуқу озодиҳо дар паҳлуи ҳуқуқӣ-конститутсионӣ маънои на танҳо эътирофи расмии онҳо, балки таъмини воқеии амалишавии онҳоро тавассути фаъолияти роҳҳалҳои самарабахши ҳимояи ҳуқуқӣ дорад. Ба чунин роҳҳалҳо санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, амалияи судӣ ва маъмурӣ, фаъолияти мақомоти ваколатдори давлатӣ, инчунин падидаҳои барқарорсозии ҳуқуқҳои поймолшуда дохил мешаванд. Аз ин рӯ, муқаррароти конститутсионӣ на танҳо арзиши ҳуқуқӣ, балки аҳаммияти амалӣ низ пайдо намуда, ба воситаи воқеии ҳифзи ҳуқуқии шахс дар шароити давлати ҳуқуқбунёд табдил мeёбанд (саҳ.120).

Дар зербоби якум масъалаи кафолатҳои таъмини ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ таҳлил гардидааст. Муаллиф кафолатҳои ин ҳуқуқро ҳамчун маҷмуи шароит, воситаҳо ва роҳҳалҳое арзёбӣ менамояд, ки барои татбиқи воқеии ҳуқуқҳои иҷтимоии шаҳрвандон хизмат мекунанд. Дар ин замина, кафолатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва идеологӣ ҳамчун заминаҳои умумии амалисозии ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ баррасӣ шудаанд. Ҳамзамон, муаллиф ба кафолатҳои махсуси ҳуқуқӣ, аз ҷумла кафолатҳои моддӣ-ҳуқуқӣ, тартиботию ҳуқуқӣ, мурофиавӣ ва назоратӣ таваҷҷуҳи махсус медиҳад.

Дар боб таъкид мегардад, ки сиёсати ҳуқуқӣ-конститутсионии давлати иҷтимоӣ бояд ба ташаккули низоми мутавозин ва воқеӣ равона карда шавад, ки на танҳо эълони расмии ҳуқуқҳои иҷтимоиро таъмин менамояд, балки амалӣ гардидани воқеии онҳоро дар шароити суботи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ кафолат медиҳад. Ин вазифа ҳам танзими самараноки меъёрӣ ва ҳам мавҷудияти падидаҳои устувори татбиқ ва назорати иҷрои уҳдадориҳои иҷтимоиро тақозо мекунад (саҳ.123).

Дар зербоби дуюм роҳҳалҳои ҳимояи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Муаллиф дуруст қайд менамояд, ки ҳуқуқи моддии

шахс ба таъминоти иҷтимоӣ, ки дар меъёрҳои конститутсионӣ ва соҳавӣ муқаррар гардидааст, бояд бо низоми мукаммали кафолатҳои ҳуқуқӣ ҳамроҳ бошад, зеро унсурҳои ниҳоднок ва мурофиавиро фаро мегирад. Ин гуна низом бояд чораҳои пешгирикунандаро, ки ба пешгирии эҳтимоли вайроншавии ҳуқуқҳо равона шудаанд ва ҳамчунин роҳҳалҳои ислоҳиро, ки барқарорсозии ҳуқуқҳои вайроншударо таъмин менамоянд, дар бар гирад, инчунин имконияти бартараф кардани монеаҳое, ки амалӣ гардидани пурраи онҳоро халалдор месозанд, пешбинӣ намояд (саҳ.149).

Диссертант, инчунин ба набудани рӯйхати дақиқ ва низомманди роҳҳои ҳимояи ҳуқуқҳои поймолгардидаи шаҳрвандон дар қонунгузории миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки муносибатҳои вобаста ба соҳаи таъминоти иҷтимоиро танзим менамояд, ифода меёбад, ишора месозад. Бархилофи соҳаҳои дигари ҳуқуқ, аз ҷумла қонунгузории граждани ва меҳнатӣ, ки дар онҳо шакл ва роҳҳои мушаххаси ҳимояи ҳуқуқҳо дар сатҳи қонунгузорӣ муқаррар гардидаанд, дар соҳаи таъминоти иҷтимоӣ чунин механизмҳои махсуси ҳуқуқии ҳимоя ба таври возеҳ пешбинӣ нашудаанд. Дар натиҷа, мақомоти татбиқи қонун ва дигар субъектҳои ҳимояи ҳуқуқ маҷбур мешаванд ба василаҳои умумии конститутсионӣ ё байнисоҳавии ҳимояи ҳуқуқ муроҷиат намоянд (саҳ.151).

Дар маҷмуъ, боби сеюм аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ дошта, нишон медиҳад, ки ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ танҳо дар ҳолати мавҷудияти кафолатҳои воқеӣ ва роҳҳои самараноки ҳимоя метавонад пурра амалӣ гардад.

Хулосаи диссертатсия натиҷагирии умумии таҳқиқотро дар бар гирифта, тавсияҳои пешниҳодшуда (7 банди дорои аҳаммияти назариявӣ ва 2 банди дорои аҳаммияти амалӣ) ба такмили қонунгузории иҷтимоӣ, баланд бардоштани самаранокии роҳҳалҳои ҳимоя ва рушди кафолатҳои ҳуқуқҳои иҷтимоии инсон равона гардидаанд.

Аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Аҳаммияти илмии натиҷаҳои диссертатсия дар рушди минбаъдаи илми ҳуқуқи конститутсионӣ, назарияи ҳуқуқҳои инсон ва омӯзиши ҳуқуқҳои иҷтимоӣ ифода меёбад. Муаллиф ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоиро ҳамчун падидаи комплексӣ таҳлил намуда, ҷойгоҳи онро дар низоми ҳуқуқу озодиҳои конститутсионӣ муайян кардааст.

Аҳаммияти амалӣ дар имконияти истифодаи натиҷаҳо ва пешниҳодҳои таҳқиқот дар фаъолияти қонунэҷодкунӣ, ҳуқуқтатбиқкунӣ, таҳияи барномаҳои давлатӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ ва раванди таълимӣ зоҳир мегардад.

Аҳаммияти иқтисодӣ бо истифодаи самараноки захираҳои иҷтимоӣ ва коҳиши монеаҳои маъмурӣ, аҳаммияти иҷтимоӣ бошад, бо таҳкими кафолатҳои ҳуқуқҳои иҷтимоӣ, ҳифзи гурӯҳҳои осебпазир ва афзоиши эътимоди шаҳрвандон ба сиёсати иҷтимоии давлат вобаста мебошад.

Нашри натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 9 мақолаи илмӣ инъикос ёфтаанд, ки аз онҳо 4 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшаванда ва тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидаанд.

Шумораи маводи чопшуда ба банди 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 (бо тағйиру иловаҳо аз 26 июли соли 2023, №295) тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсияи Рисолати Раҷабалӣ аз ҷиҳати сохтор, мазмун, тарзи баён, пайдарпайии таҳлил ва барасмиятдарорӣ ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд.

Диссертатсия аз ҷониби муаллиф ба таври мустақилона таҳия гардида, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад.

Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба талаботи Тартиби додни дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистн аз 30-июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Бо вуҷуди сатҳи зарурии илмӣ ва аҳаммияти назариявию амалии диссертатсия, дар рисолаи мазкур баъзе камбудиҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб ба назар мерасанд:

1. Дар нуқтаи сеюми ба ҳимоя пешниҳодшаванда муаллиф дуруст таъкид менамояд, ки самаранокии татбиқи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ аз фаъолияти ҳамоҳангшудаи кафолатҳои меъёрӣ, расмиётӣ, мурофиавӣ ва назоратӣ вобаста мебошад. Бо вуҷуди ин, ба назар мерасад, ки хулоса оид ба нокифоя будани самаранокии расмиёти маъмурӣ ва маҳдуд будани роҳҳалҳои пешазсудии баҳсҳо бештар хусусияти умумӣ дошта, бо маълумоти оморӣ, таҳлили амалияи судӣ ё таҷрибаи мақомоти ваколатдор ба таври кофӣ тақвият дода нашудааст.

2. Масъалаи рақамикунонии хизматрасониҳои иҷтимоӣ ҳамчун самти муҳим зикр гардидааст (саҳ.173), аммо ҷанбаҳои ҳуқуқии ҳифзи маълумоти шахсӣ, амнияти иттилоотӣ ва дастрасии гурӯҳҳои осебпазир ба хизматрасониҳои электронӣ бояд муфассалтар таҳлил карда шаванд.

3. Дар диссертатсия масъалаи таносуби мафҳумҳои «ҳимояи иҷтимоӣ» ва «таъминоти иҷтимоӣ» мавриди таҳлили назариявӣ қарор гирифта, муаллиф дуруст нишон медиҳад, ки ин мафҳумҳо ҳаммаъно нестанд (саҳ.15). Бо вуҷуди ин, дар қисми пешниҳодҳои амалии таҳқиқ роҳҳои мушаххаси истифодаи ин истилоҳҳо дар қонунгузории амалкунанда ба таври кофӣ нишон дода нашудаанд. Масалан, муаллиф метавонист муайян намояд, ки дар кадом санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мафҳуми «ҳимояи иҷтимоӣ» ва дар кадом санадҳо мафҳуми «таъминоти иҷтимоӣ» номувофиқ ё ба маънои омехта истифода шудаанд, кадом моддаҳо ба таҳрир ё иваз намудани истилоҳот ниёз доранд ва кадом таърифҳо бояд дар қонунгузорӣ ҳамчун мафҳумҳои асосӣ ворид карда шаванд. Чунин мушаххассозӣ аҳаммияти амалии таҳқиқро баланд намуда, барои мақомоти қонунэҷодкунанда ҳангоми такмили қонунгузории иҷтимоӣ роҳнамои самаранок маҳсуб мeёбад.

4. Дар баъзе қисматҳои диссертатсия таҳлили оморӣ ва маълумоти эмпирикӣ оид ба амалияи татбиқи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ метавонист мавқеи муаллифро боз ҳам қавитар гардонад. Масалан, истифодаи маълумот оид ба шумораи муроҷиатҳои шаҳрвандон ба мақомоти ҳифзи иҷтимоӣ, ҳолатҳои рад

намудани таъйини нафақа ё кумакпулӣ, баҳсҳои судӣ вобаста ба таъминоти иҷтимоӣ, шумораи шикоятҳо ба мақомоти болоӣ ё омбудсмен, инчунин нишондиҳандаҳои марбут ба дастрасии гурӯҳҳои осебпазир ба хизматрасониҳои иҷтимоӣ имкон медод, ки хулосаҳои назариявӣ бо далелҳои амалӣ асоснок карда шаванд. Мавҷудияти чунин маълумот ба таҳқиқот хусусияти амалӣ мебахшид ва имкон медод, ки мушкилоти ҳуқуқтатбиққунӣ на танҳо дар сатҳи назариявӣ, балки дар асоси воқеияти амалияи маъмурӣ ва судӣ муайян карда шаванд.

Эродҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши илмӣ ва аҳаммияти назариявию амалии диссертатсияро коҳиш намедиҳанд.

Дар маҷмуъ, диссертатсияи Рисолати Раҷабалӣ дар мавзуи «Ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ дар низоми ҳуқуқу озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 5.5.2 – Ҳуқуқи конститутсионӣ; ҳуқуқи мурофиаи судии конститутсионӣ; танзими ҳуқуқии ҳокимияти маҳаллӣ пешниҳод шудааст, дар сатҳи зарурии илмӣ ба анҷом расидааст.

Диссертатсия ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он Рисолати Раҷабалӣ сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси номбурдамебошад.

Муқарризи расмӣ:
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор,
ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ Ализода Зариф

Суроға: 734023, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 80
Тел.: (+992) 985830062

Имзои Ализода З.-ро тасдиқ мекунам:
Мудири шуъбаи кадрҳои
Дастгоҳи иҷроияи Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон Саидзода М.

ДАСТГОҲИ ИҶРОИЯИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
РАЁСАТИ КОРГУЗОРӢ ВА НАЗОРАТ

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, Дастгоҳи иҷроияи Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 80

Тел.: (+992 37) 221-53-33

«20» 05 соли 2026